

Foto: R. Lipovec

Vilma Purič

Jože Horvat z Vilmo Purič

Jože Horvat: Kolikor vem, ste se v javnosti najprej opazneje pojavljali kot avtorica kritik oziroma poročil o knjigah (na tržaškem radiu). Kako ste “prišli” do literature, kako ste jo doživljali na začetku, kaj vam je pomenilo brati knjigo, pisati o knjigi?

Vilma Purič: Literatura je bila zame najprej branje knjig, premlevanje romanov in pogrezanje v svet verzov, nato je postala študij. Na tržaški Filozofski fakulteti sem študirala slovensko, italijansko in nemško književnost. Kmalu je postala strast, razvada, tolažba, zmaga, kletka in svoboda. Danes je način življenja, saj verjamem, da je tista dejavnost človeka, ki širi obseg zavesti, presega ustaljenosti, ustvarja drobne premike znotraj intimne, razmišlja duhovne razsežnosti in prevetri družbene danosti. V tem etičnem razponu je najbolj plemenita. Hkrati spremlja človeka v iskanju lepega.

Jože Horvat: Kako ste sprejemali slovensko literaturo – pač glede na to, da jo pravzaprav sestavlja več “delov”: tista v Sloveniji in pa literatura v slovenskem zamejstvu ter zdomstvu. So vam jo (recimo v šoli) posredovali kot celoto ali so vas bolj seznanjali z literaturo okolja v italijanskem zamejstvu – ali pa osebno niste čutili/sprejemali tovrstnega ločevanja?

Vilma Purič: Pomenljiv stik z literaturo in z osebnim besednim ustvarjanjem pomeni študijsko obdobje. Takrat sem objavila nekaj svojih proznih poskusov v literarni reviji Primorska srečanja, k čemur me je spodbudil profesor Zoltan Jan. Na tržaški fakulteti smo poslušali predavanja o slovenski književnosti profesorice Marije Pirjevec in oblikovali podlago za razvoj svoje literarnoestetske zavesti. V pogledih na tržaško književnost izhaja literarna zgodovinarica Marija Pirjevec iz tržaškega slovenskega jedra, hkrati pa opozarja na tvorne stike med italijansko in slovensko kulturo. Tržaški književnosti prisodi samosvoje lastnosti, poudari predvsem jasno ontološko in etnično zaznamovanost. Iz tega izhodiščnega jedra išče tržaško leposlovje iz stope in navezave. Lokalni literarni pojavi se spajajo s snovanjem v osrednjem slovenskem prostoru, sledijo ustvarjanju

italijanskih someščanov in prehajajo še dlje, saj se soočajo s pisanjem v drugih jezikih. Gre torej za dojemanje tržaške literature kot samostojnega literarnega sistema znotraj širšega univerzalnega razpona.

Jože Horvat: To sprašujem predvsem zaradi jezika: se vam zdi, da je ta v času po vojni do določene mere različen in je torej že jezik tisti, ki na primer pisanje v matici do določene mere ločuje od pisanja onstran meje?

Vilma Purič: Razmišljam o jeziku z notranjo prostostjo. Čutim njegovo moč, ki poganja zavest v nepoznano in lušči še neodkrita polja pomena. Razmišljam o jeziku in izhajam iz horizonta osebnih doživetij in spoznanj. Sprašujem se, kako pristopati k jeziku v tem prostoru, kjer živim. Kje najti slovenščino v tržaški babilonski urbanosti, kako ji odrediti pravo mero in primerno mesto. Poseljujemo namreč jezikovno raznoliko okolje, ki nas sili, da na vsakem koraku izstopamo iz svojega jezika. Dnevi se polnijo z odhodi in prihodi, z vrnitvami in zatajitvami. Označujejo nas bivanje v dvojnem jezikovnem stvarstvu, lahkotno menjavanje jezikovnega tira, nezavedno prehajanje iz slovenščine v italijanščino in obratno. Trst je naš biotop, naše biološko okolje in naša ožja domovina.

Zaupanje vase, zaupanje v sočloveka, zaupanje v svoj jezik so temelji za razvoj individualnosti, z jezikom razvijamo svojo misel in širimo zavest ter stremimo k notranji svobodi. V obsegu intimne odprtosti se lahko ojača tudi kolektivna identiteta. Nezaupanje pa vodi v zatajitev, ker je že samo po sebi umik iz jezika in ker odvzema tisto notranje vezivo, iz katerega vzklije ustvarjalnost. Za preživetje jezika so nenadomestljive iskre, ki skačejo onkraj ustaljenih robov in ga spreminjajo v živo kepo besed, s katerimi razpolagamo, komuniciramo, mislimo, se igramo in v katerih se počutimo udobno. Manjšina je izoblikovala obrambni model jezika, ki deluje kletkarsko. Jezik nas ne oplaja z občutkom svobode, ampak nas utesnjuje v obrambno držo in v strah pred izginotjem. Tiščimo se stereotipnih formul, zahtevamo celostno znanje jezika, pri čemer se odpira vprašanje: katero znanje jezika je celostno? Govorimo o skrbi za utečeno leksiko in razmišljamo o širokem besednem zakladu. Zago-varjamo spoštljivo gojenje jezika in upamo, da bo ta poved učinkovala kot spodbuda. Ugotavljamo neznanje, razčlenjujemo upade jezikovne zmožnosti, ugibamo o vzrokih in napovedujemo katastrofalen konec. Diši po preganjavici. Občutek ogroženosti tišči jezik v negibnosti, ga oddaljuje od živosti in kaže na to, da smo izgubili zaupanje v moč slovenščine.

Zaupanje v svoj jezik pomeni verjeti, da bodo tudi prihodnji rodovi lahko v njem izrazili svoj življenjski smisel, potrjevali svoje bistvo in

ga z ustvarjalno močjo spreminjali in razvijali. Zaupanje se povezuje s prepričanjem, da lahko slovenščina v Trstu še živi in se spreminja, pri čemer marsikaj izgubi, po drugi strani pa se prenavlja, podira ustaljene meje lastne zavesti in širi pomenskost v nove prostore. Od tu gotovost, da bo slovenščina še naprej zmogla izražati družbene, kulturne in duhovne premene človeštva.

Ne vzdržujmo le tega, kar nam je bilo dano, temveč ozirajmo se za stvarmi, ki živijo. V tem je magija.

Jezik potrebuje rast.

Jože Horvat: Vaš prvi roman *Burjin čas* (Mladika, 2009) je pripoved o ljudeh v vasi Repen blizu Trsta pred drugo vojno in med njo. Snovi/dogajanja niste doživeli, a vam je bilo blizu – zakaj in kako ste se ga lotili? S kakšnimi problemi vas je nagovarjalo – oziroma kaj je želelo od vas?

Vilma Purič: Obstaja obilica spominskih zapisov, pričevalnih romanesknih obdelav in fikcijskih zgodb, ki prikazujejo, predelujejo, opomenujejo fašistično obdobje in drugo svetovno vojno v naših krajih. Gre za raznolika besedila, ki gredo od neprimerljivih prikazov do enostavnejših posredovanj ali spominskih beležk. Nekateri pisci so dogajanje doživljali v prvi osebi, drugi so se snovi približali drugače, vse pa združuje temeljni namen ali želja, da bi ovekovečili in ohranili podobe iz preteklosti in jim naredili pridih velikega spomina. Med ubeseditvami so splošno znane in manj znane zgodbe ljudi, preverljiva zgodovinska dejstva in verodostojne izmišljije. V tem razponu se giblje tudi romaneskna vsebina *Burjinega časa*. Med že omenjene zgodbe sodi življenjska usoda gospe Albine Škarbar, ki je kot šestnajstletna kurirka doživela strahoto Rižarne. Njeno pripoved je zabeležil zgodovinar Albin Bubnič, njeno ime je napisano na steni celice v Rižarni, sama mi je svojo izkušnjo razkrila, ko sem bila še otrok in sem vsak dan stopala mimo njene hiše. Ob Brinini usodi pa so zapisane še druge manj poznane zgodbe ljudi iz Repna, predvsem izstopa očetova rodbina. Ne gre le za slišane pripovedi, temveč tudi za doživetja, ki sem jih razbrala iz senčnih izrazov, iz stisnjenih pogledov in sključenih postav, v katerih se je zrcalila globoka pretresenost. Tesnoba srca, sklonjenost duha, nepopravljiva bolečina izgube, skrotovičeni strah, sovraštvo, to so bila tista čutenja, ki jih je bilo treba po vojni zatajiti. Toda kljub zmagovitim zunanjim držam je notranjost izžarevala poškodbe. Ljudje so nosili sledove tega, kar so preživeli med drugo svetovno vojno. Duše niso nehale trpeti maja leta 1945, pretresenost ni minila. Ženske so bile še naprej črne sence, ob presvetlih poletnih dneh so izginjale v notranjost hiš, počrnelih od plesni in dima.

Tako je v meni nastala želja, da bi z besedo izrisala upočasnjeni tek skozi preteklost, skozi tisto davnino, ki je bila sestavljena iz običajnih trenutkov dneva, iz ostrih vonjav kraške pokrajine, iz ljubezenskih šepetov, iz otroškega vekanja, skratka iz tistih drobnih doživetij, ki oblikujejo življenje posameznika in so neizbrisljivi. V hlepenju po notranji jasnini sem skušala podoživeti minulosti, da bi se lahko oddaljila od boleče snovi, z njo končno upravljala brez ideoloških pregrad, brez zataknjenosti v bolečino, da bi prekoračila zid strahu in bi krvna naveza ne bila pretežka ter bi jo lahko izgovorila z mirnim glasom. In hkrati zaživela z njo. Prerasti dediščino, ki je vsajena v nas in nas po eni strani združuje, po drugi pa uklešči v nezaupanje. Iskala sem odgovor na vprašanje: kako je strah izklesal značaj potomstva?

Kajti manjšinski odnos do preteklosti se mi vedno zdi nekje zataknjen in ne povsem prepričljiv. Izoblikovalo se je neko narodno nadčutenje, ki ima narodnoobrambno funkcijo in se posreduje mlajšim rodovom nedotaknjeno, kar seveda ne odseva empiričnega stanja in ne nudi možnosti identifikacije.

Tankočutna natančnost v razkrivanju dogodkov iz preteklosti, nagnjenje v obeleževanje zmage, zalezovanje pričevanj, obsedenost s proslavami in zastavami, melanholično opevanje idealov, čemur sledijo stalni namigi na izgubljeno pokončnost, na pomanjkanje poguma v naslednikih. To vodi v mitiziranje nekega obdobja, spominja na obujanje mrtvih, na videnje mrtvih v živih, na ukalupljanje v že definirane miselne modele. Mit ne dopušča premikov in zabetonira. Preseči linearno zazrtost v preteklost, odvreči mitski balast in se približati sodobnim družbenim utripom, kjer prevladujeta sočasnost in sobivanje različnih doživetij naroda in jezika, pomeni priznavati gibanje znotraj kolektivnega telesa, ki spaja individualna čutenja v živo ustvarjalno snov. Ravno v tem obsegu je možno gibko razmišljanje o mejnosti in brezmejnosti naroda in jezika, kar prenavlja zavest posameznika in omogoči vnose novega v kolektivno tkivo. Res pa je, da repetitivnost pomirja, vzdrževanje poznanega zaziblje v duševno negibnost, saj se z ustaljenostmi ni treba spopasti. Tako pa se odpovedujemo ustvarjalnemu nagovoru današnjosti.

Jože Horvat: "Izbrušeno izražanje v knjižnem jeziku odlikuje samosvoj slog, ki se gibko razpleta v priredja, obenem pa ga poduhovlja izvirna raba pojmovnih samostalnikov v množinski obliki," pravi med drugim v uvodu *Burjinega časa* Majda Artač Sturman. Kakšno "nalogo" ali "izziv" vam je predstavljal jezik v vašem prvencu? Tekst se tudi po jeziku precej razlikuje od slovenskih romanov (ne mislim samo na dialoge v narečju).

Vilma Purič: Jezik ni v meni uravnotežena poljana, ni statična normirana slovnica. Jezik je v nenehnem teku, je gibljiva masa besed, odvisna od notranjih doživetij, preobratov, čutenj in hotenj. Doživljam ga včasih sproščeno, včasih oteženo. Po eni strani pustim, da upoveduje brez omejitev in ga ne podrejam nobeni resnici. Po drugi sem do jezika zahtevna, iščem besede, ki poimenujejo to, kar čutim, in se nikoli ne zadostim, ker je jezik najintimnejše v meni in ima zato največji ustvarjalni naboj. Včasih zaidem v baročnost, ker se mi zdi, da se nekaterih resnic ne da povedati v nekaj direktnih besedah, ali pa hočem z lepoticenjem govornice sporočiti le nakazati. Ponekod besede pretirano zgostim in jih nagrmadim v konstrukte črk ter mi je jasno, da v njih ni nobenega temeljnega pomena, da enostavno polnijo praznine v pripovedi, kar je poudarila literarna zgodovinarica Loredana Umek v spremni besedi k romanu *Brez zime*. Gre torej za jezik, ki ne izreka le s pomenom, ampak opomenja tudi z igro zvokov, s poustvarjanjem ritma. V današnji družbi ima jezik mnogovrstne vloge, prevzema različne funkcije, izreka in prikriva objektivni svet, pre-sega povezavo med povedano stvarnostjo in namenom, lomi doslej jasne razmejitve, pomnoži, pri čemer je jasno, da besede zavajajo. Danes se večplastnost pomena, ki je bila včasih stisnjena le v umetniška besedila, najde tudi v drugih človeških dejavnostih, krhkejša je tudi ločnica med umetniškim in znanstvenim jezikom.

Jože Horvat: In še opažanje Marije Mercina v spremnem eseju o knjigi, da namreč na pomensko zgoščenih mestih pripoved prehaja v pesem in ritmizirano prozo. Kako utemeljujete takšne vložke, kaj vas je nagibalo k njim?

Vilma Purič: Poseganje po ritmiziranih vložkih izvira iz fasciniranosti, ki jo čutim do poezije. Njen temelj je paradoks. Po eni strani je zvesta vezani besedi, po drugi je njeno poslanstvo razgradnja. Poezija je najvišja uresničitev jezika, ki lomi izrazne ustaljenosti in definirano jezikovno normo. Podobne postopke prenese poezija tudi na področje vsebine, saj pre-raste poznano snov, prekorači sprejeto in ubeseduje drobce kaosa. Tržaška pesnica Irena Žerjal prisoja poeziji vlogo razkrinkanja nevalgičnih elementov sveta, njeni verzi razsvetlujejo skrite plasti bivanja, razgaljajo nedoumljivosti in najdejo pot, po kateri človeška noga še ni hodila. Poezija zajema torej nepoznano snov iz kaotičnih vozlov in z besedo pripelje bralca v točko srečanja, kjer se rodijo nova ravnovesja med duhovnim in konkretnim, med razumom in čustvi, med zavednim in nezavednim. Zasledovanje nepoznanega v poeziji zahteva robno hojo, sprehanje med

sumljivim, neznanim, negotovim, z nepredvidljivimi učinki. Vendar ko z besedo ujamemo sluteno resnico, vstopimo v obetajoči prostor upanja. Ravno ta poskus zajetja še neubesedenega me v poeziji vselej prevzema. Prav tako enkratna se mi zdi pomenska zgoščenost, ker pesniki z nekaj besedami opišejo dolge poti, pomembne življenjske resnice, cela bivanja ter postavljajo veliko odprtih vprašanj. Ritmizirani verzni vložki v moji pripovedi nimajo pesniške ambicije, ustvarjajo le odprte prostore, rahljajo pripoved, ki pa je bolj zaprta, čezmerno nasuta z besedami, zasičena z nizanjem podrobnosti in natančnimi opisi, ki puščajo bralcu malo po-ustvarjalnih trenutkov.

Jože Horvat: Malja, ena osrednjih figur knjige, potem ko njen mož pade kot partizan, pravzaprav ne čuti potrebe po maščevanju. Na drugi strani so ljudje na fašistični strani jasno označeni kot krvniki. Kako kot pisateljica čutite etično vprašanje pri oblikovanju oseb in dogajanja, do kakšne mere je avtor lahko "nevtralen"?

Vilma Purič: Vse, o čemer govorim, je navsezadnje del moje vizije, v napisanem je odsev mene in odziv na dogodke iz zunanjega sveta. Tudi v tem, kar je zamolčano, je prisotna moja izbira, ki po svoje upomenja. Že zamisel ni nevtralna, rodi se kot izbira med tisočimi možnostmi zapisa. Iz mnogoličja sončnih žarkov nastane npr. opis jutranje zarje, ki spregleda pripeko poldneva in ovrže misel na sončni zaton, zato opis ni nevtralen do sončnega sija. Vsak segment pripovedi izhaja iz mene, sleherni lik je zrcalo moje podobe. Ne verjamem v nevtralnno držo besednega ustvarjalca in v svojih pisanjih ne iščem nevtralnosti. V *Burjinem času* sem hotela prodreti v najglobljo plast doživljanja, zajeti drobec iz eksistencialnega bistva, opisati temeljni utrip življenja, oživeti okamnelost obrazov, zaznati operacije srca, slediti svojskosti čutov, opisati, kako so se ljudje rojevali v brezupnem času, kako so se zaljubljali in poročali, kako so zašli v slepo ulico, kako so se prepustili tiru zgodovine, uživali v medsebojnosti in umirali sami, mladi in neizživeti.

Zgodovinski kontekst je bil oster fašistični in vojni čas, živeli so v času preganjanja drugega in drugačnega, v času skrajne homologizacije posameznika, v obdobju fašistične države, ki je slovenskemu življu namenila izničenje, v tistih trenutkih so bili sovraštvo, jeza, maščevalnost nekaj neizbežnega. Fašisti so bili za slovensko prebivalstvo v naših krajih krvniki, ker drugačnih izkušenj z njimi niso imeli. Gre za kmečko prebivalstvo, za obrtnike, ki so delali s kamnom, živeli so v Repnu, stisnjeni med griči, odcepljeni od vsega, svoj vsakdan so preživljali v samoti, od vaškega

kala s srede vasi je šlo malo cest, najlepša je vodila v Trst, nevarno in sovražno mesto, ki je izbrisalo slovenski jezik in jih prisililo v molčanje, v šepet, v neizrekanje, niti italijanščina jim ni dala besede. Ne vem, kako so izpljuvali jezo iz svojih prsi, kako so prebrodili v dvajsetih letih nabrano zagrenjenost in sovraštvo. Videla sem ženske, kako so umirale v črnem satenu, z mrkostjo v očeh, ujete v vrtinec strahu in jeze, a vendar s prepričanjem, da vojna prinaša slabo in da je treba sobivati z drugim ter iskati nove poti uveljavitve. To je bila drža velikega dostojanstva in etične pokončnosti. Izobrazba je omogočila stik z veličino italijanske kulture. Prvi potomci so bili otroci vojne, ranjeni že ob rojstvu, živeli so v muki svežega spomina. Naslednji rodovi niso mogli podkrepiti preteklosti z novimi zagoni, ampak so jo enostavno odmislili in jo označili za nepotrebno ali jo sprejeli in jo doživljali v obredih. Se prilagodili stanju, s pretresenostjo opazovali pojav vojne na Balkanu, se odrekli tudi tej, jo odmislili in jo označili kot oddaljeno, danes sprijaznjeno gledamo plavajoča trupla v Sredozemskem morju in smo se pripravljani sprijazniti še z marsičim ... ampak to so druge zgodbe.

Temeljni namen *Burjinega časa* ostaja širjenje prostora sočutja, ravno s sočutjem lahko premagamo omejenost v svojem vrtincu prepričanj in prevetrimo zavest, jo odpremo drugemu in razveljavimo nesoglasja. Literatura ima pri tem pomembno vlogo. Ko beremo zapise tržaške pisateljice Marise Madieri o prihodu istrskih beguncev v Trst, začutimo bolečino ljudi, ki so ostali brez doma, novega, pričakovanega in obljubljenega ni bilo nikjer oziroma je bil zatohla in temna garaža. Marisa Madieri piše onkraj družbenopolitičnih predsodkov, osmišlja čustveno psihološko razsežnost, prikaže usodo izkoreninjenih, neprilagojenih, nezaželenih, osamljenih in nerazumljenih. V tem je njena pripoved ganljiva.

Jože Horvat: Pripoved odlikuje troje značilnosti: živi opisi narave oziroma okolja vasi Repen (z morjem vred), opisi dela, ki ga opravljajo ženske (recimo v kuhinji), in nazorna razčlemba notranjega, psihološkega stanja ženskih figur. So to (trije) postulati, od katerih je lahko odvisna prepričljivost literarnih likov?

Vilma Purič: Ne vem, če obstaja recept za ustvarjanje prepričljivih ženskih literarnih likov; ne vem, koliko so moji literarni liki prepričljivi. Marguerite Yourcenar, ki je izjemna pisateljica, je v beležkah k romanu *Adrijanovi spomini* zapisala, da je življenje žensk preveč omejeno ali skrito, da bi lahko bilo v osišču pripovedi. Dotaknila se je vprašanja o pomenu ženskosti v literaturi. S tem mislim na nekatere vsebinske razsežnosti in

na neobičajno izbiro tematsko-motivnih sklopov, ki označujejo specifično ženskega pisanja in rušijo kanonizirane principe v literaturi in literarni vedi. V zadnjih desetletjih se je pogled na ženskost v literaturi zelo spremenil. Veliko zaslug ima za to feministična literarna veda, ki je razvila drugačne poglede na žensko pisanje in vnesla spremembe v tradicionalno osnovane literarne obravnave. Dvajseto stoletje je bilo odločujoče za vzpon žensk na družbenopolitičnem področju. Ženska je v tem času povzročila neverjetne premike, podrla patriarhalno družbeno ureditev, okrepila samopodobo, ovrednotila žensko specifično, premostila obrobno in marginalno ter postala sooblikovalka dogajanja. V svoje like skušam vnesti drobce ženske tihe revolucije 20. stoletja.

Jože Horvat: Roman je svobodna pripoved o ljudeh, prostoru in času, torej "fikcija", toda posebej v drugem delu ste v besedilo vključili nekaj citatov, se pravi znanih zapisanih pričevanj o trpljenju žrtev v Rižarni. Kaj vam dopušča stik, tj. spoj domišljajske in dejstvene resničnosti: enaka teža resnice v obeh jezikovnih zvrsteh?

Vilma Purič: Vprašanje resnice v literaturi je kompleksno in odprto mnogovrstnim pogledom. Pričevalni zapisi v *Burji* problematizirajo ubeseditev taboriščne snovi, o neizrekljivosti zla je v *Nekropoli* razmišljal tudi pisatelj Boris Pahor. Ko beseda vstopi v umetniški prostor, samogibno izgubi nekaj realnega, se odcepi od stvarnosti. Tudi ko udriha po resničnosti, ko razkazuje nasilje, gnus ali zablode človeškega duha, ko krši družbeno moralo ali humanistično etiko relativizira najtemnejše z ovitkom fikcije. Boris Pahor je neizrekljivost presegel z učinkovitim metaforičnim instrumentarijem in z zgradbeno strukturo besedila, ki se razvija skozi dve pripovedi, od katerih ena nenehno opozarja bralca na nefiktivno naracijo. S pričevanji se odpovedujem ustvarjalni manipulaciji jezikovnega gradiva in se podredim semantičnim nastavitvam ubesedenega zgodovinskega doživetja, odpovedujem se ponovnim jezikovnim rekonstrukcijam stvarnega dejstva in se skušam približati realnosti, ki s svojo krutostjo presega vsako domišljijo.

Jože Horvat: Vrnili bi se k vašemu pisanju o knjigah, mislim na *Pesnike pod lečo* (Mladika, 2011), zbirko vaših analiz dvanajstih pesnikov in pesnic, ki so vsi razen Ljubke Šorli še živeči ustvarjalci s Tržaškega, določena izjema je morda tudi Vinko Beličič, ki je po vojni prišel v Trst iz Slovenije in je sicer že pokojni. V prvem hipu bi pričakoval, da bi kot

prozaistka izdali knjigo o proznih ustvarjalcih, ampak odločili ste se za poezijo. Preprosto vprašanje: zakaj?

Vilma Purič: Knjiga *Pesniki pod lečo* je nastala v okviru študijskega leta, ki sem ga preživela v Ljubljani, kjer sem obiskovala predavanja o sodobni liriki profesorice Irene Novak Popov. Z eseji o slovenskih tržaških pesnikih sem hotela prispevati k vpogledu v delo nekaterih pesnic in pesnikov, ki so s svojimi snovanji oblikovali tržaški literarni sistem od povojnega časa do današnjih dni. Eseji so nastali tudi iz potrebe, ki sem jo čutila kot profesorica slovenščine, da predstavim dijakom tržaško literarno prizorišče. Pri svojem šolskem delu uporabljam učbenike, ki prihajajo iz osrednjega slovenskega prostora, v katerih so zamejski avtorji nekoliko zapostavljeni. Pomembno pa je, da se mlad človek lahko identificira s slovenskim tržaškim prostorom tudi prek literature, da prek branja krepi občutek slovenske prisotnosti v Trstu, da slednjo začuti in doživi ter poveže prostor s svojim odnosom do jezika. Slovenska šola v Trstu je danes jezikovno in narodno raznoliko okolje, v katerem je slovenščina usihajoči utrip. Za marsikoga je zožena na tistih šesto besed in uporabljena le v nekaterih trenutkih dneva. Narodnost se ne spaja več v celoti z jezikom, za mladega človeka je danost, ki jo prinese s seboj iz družine. V takem konkretnem položaju zveni okostenelo prepričanje, da obstaja neko nadčutenje jezika, ki je edino pravilno, ki omogoča ohranjanje slovenščine v izpostavljenem robnem prostoru in ga je treba prenašati zanamcem v isti sestavi, kot smo ga prejeli od prednikov. Ponujati dijakom neke idealne vzorce narodnega doživetja in jezika, s katerimi bi se morali identificirati, je nično početje, pomeni vrteti se v praznem, ker so neuresničljivi, neotipljivi, nepovezani s stvarnostjo, za mladega človeka nerazpoznavni in marsikomu odvzemajo možnost identifikacije. Razvijati v dijakih pozitiven odnos do jezika, nuditi priložnost za razmišljanje o jeziku in narodu ter dati vsakemu doživetju predznak legitimnosti, se mi zdi pomembno. To sem hotela storiti tudi prek obravnavanja nekaterih pesniških besedil. Zato sem bila v svojih razčlenitvah pozorna na narodno motiviko. Izhajala sem iz predpostavke, da se tudi v poeziji odnos do naroda in jezika spreminja, da gre za gibljivo snov z mnogoterimi obrazi. Ponekod naletimo na mitizirane podobe, drugod je v središču strah pred izginotjem ali misel na zatajitev. V poeziji Marije Mijot prevladuje težnja po rekonstrukciji arhaičnih modelov bivanja iz predfašističnega obdobja. V pesmi Miroslava Košute *Jutrišnje tržaško jutro* pesniški jaz začuti v svoji intimi dva jezika, saj se predanost slovenščini meša z rabo italijanščine. Razkrojevalni element načenja koncept spetega binoma narod-jezik. V tržaški

stvarnosti je nezaveden prestop iz slovenščine v italijanščino nekaj povsem običajnega, upesnjena situacija je del našega vsakdanjika, pesem nudi možnost identifikacije, hkrati pa odpira razmišljanje o jezikovni in narodni problematiki v tržaškem prostoru.

Jože Horvat: Uvod v knjigo je pripravila Irena Novak Popov, ena njenih najpomembnejših ugotovitev pa je, da so analize napisane v jeziku, ki “mnogopomenskih pesniških vsebin” ne reducira in ne prevaja v “filozofsko sistemsko interpretacijo”. Menite, da poezija, ki jo obravnavate, v prvi vrsti ni tako intenzivno prepojena s filozofskimi mislimi – ali pa ne zaupate literarnim teorijam, zaradi katerih je interpretacija poezije pogosto ogrnjena v filozofsko terminologijo?

Vilma Purič: *Pesnike pod lečo* sestavlja dvanajst esejev, ki obravnavajo po kronološkem zaporedju knjižnih izdaj pesniški opus dvanajstih pesnic in pesnikov. V sodobnih literarnih obravnavah prevladuje pluralistični metodološki vidik, kar pomeni, da je postala literarna veda odprt prostor, v katerem lahko sobivajo različni pristopi do besedne ustvarjalnosti. Ko prebiram dela sodobnih literarnih zgodovinarjev in kritikov, vselej zasledujem osebni pristop avtorja, tisto rdečo nit, ki je bila navdih in ki vodi pisalo skozi vsako stran, vrstico in besedo. Manj me pritegne udejanjanje metodologije, zato mi je bližje pisanje esejev.

Jože Horvat: Bi lahko povedali, s kakšnim “aparatom” je mogoče proreti v globinske pomene pesmi in napisati razlago? So to npr. posebna senzibilnost za pesniški jezik, temeljito poznavanje sodobne poezije ali tudi pogum za javno izražanje svojega mnenja ali še kaj drugega, npr. potreba po (razumljivi) interpretaciji, ki bi poezijo naredila bolj vabljivo širšemu krogu bralcev?

Vilma Purič: Verjetno ni uspešnega recepta za razkrivanje pesniškega sveta oziroma načinov je veliko in vsi so pomenljivi, osebno me bolj kot estetsko vrednotenje zamika svet besed, ki jih imam pred sabo, in nepoznana izkušnja, ki jo razkrivajo. Snujem kritike, ki ostanejo sredi iskanja in ne pridejo do končnih zagotovil. Ustvarjajo le namige na drugačno, mogoče intenzivnejše, branje. Prerinem se do delca sporočila, se razgledujem po novih elementih, poudarim tiste vsebinske razpone, s katerimi poezija premika horizont pričakovanja, preseneti bralca ali opozarja na družbene zakrnelosti. Ne nazadnje zasledujem manipulacijo jezikovnih sredstev.

Nikoli ne zajamem celote.

Jože Horvat: Kakšna so bila vodila pri odločitvi za enajst pesnikov s Tržaškega, ki ste jih uvrstili v knjigo? So vam kriteriji narekovali strogo izbiro, si ne bi kdo še “zaslužil” uvrstitve “pod lečo”?

Vilma Purič: Literarni zgodovinar in pesnik David Bandelj je v antologiji zamejske poezije *Rod lepe Vide* zbral veliko pesniških ustvarjalcev, ki so in še ustvarjajo v tem prostoru. Vsi bi si zaslužili večjo pozornost s strani literarne zgodovine. Kriterije izbire je pogojeval predvsem čas, saj je delo nastalo v enem akademskem letu. V knjigo so vključeni pesniki, ki imajo dve ali več knjižnih objav in so hkrati sooblikovalci kulturnega sistema v zamejstvu. Ob tem sem hotela poudariti nekatera ženska imena, ki so na splošno prezrta, čeprav s svojimi pesniškimi opusi dosegajo opazne cilje.

Jože Horvat: Ljubka Šorli ni s Tržaškega (rojena v Tolminu, umrla v Gorici), a ste jo sprejeli v to antologijo, ker, kot ste zapisali, “je vplivala na razvoj tržaškega pesništva” in “na najbolj pristen način uteleša čutenje primorskega človeka”. Mislite s tem na Slovence, ki živijo v Italiji? V vseslovenskem prostoru je žal manj znana ...

Vilma Purič: Pesmi Ljubke Šorli vedno rada prebiram, njene upesnitve izražajo pomenljive vsebine, ki prodirajo v globino človeškega duha, hkrati pa so ovite v lahkotno izrazje, imajo prijeten zven in harmoničen ritem. Zahtevna vsebina v lahkotni preobleki je očarljiva. Zahtevna, ker je stisnjena v krč bolečine. Tematski prerez definira Šorlijevo kot pesnico bolečine. Zavest trpljenja je razširila na vse strani in opisala različna stanja bolečega: fizično mučenje, ustrahovanje, bolečino izgube, boleče hrepenenje, nepozabo, včasih je trpljenju prisodila logične vzroke, včasih se je prisilila v sprejemanje in sobivanje. Čeprav ima bolečina dezintegracijsko moč, pesniškega jaza nikoli ne zlomi, nad bedo prevlada ohranjanje vzdržljivega odpora, pokončnega dostojanstva in neuklonljivost duha. Še manjši je vpliv razdejanja na oblikovno plat pesmi, ki izražajo najhujšo osamelost s skladnim zvočnim zaporedjem glasov v klasični harmonični formi. Njena poetika ostaja znotraj ustaljenih tradicionalnih konceptov, vendar kljub temu preseneti bralca, fascinira ga z zagovorom humanistične etike. Njeni verzi odsevajo zgodovinsko bolečino slovenskega človeka 20. stoletja in prikazujejo njegovo duhovno sfero, poškodovano z izgubami. Nastane podoba strtega bitja, ki je doživelo surovo nasilje, samouničevalno kretnjo, duhovno in telesno potlačenost. V meni je njena upesnjena izkušnja postavila vprašanje:

kako se je podelila vsa tista bolečina, kako je vplivala na potomstvo, kako dediči z njo upravljajo?

Jože Horvat: V interpretacijah ste razkrili motivni svet v pesmih vseh avtorjev in avtoric, obzirno pa opozorili na njihovo kvaliteto. V kakšni meri bi bilo mogoče govoriti o nekaterih posebnostih "poezije s Tržaškega" v primerjavi s poezijo, ki jo pišejo avtorji v Sloveniji ali na Koroškem?

Vilma Purič: Tržaška pesniška ustvarjalnost zaobjema veliko imen pesnic in pesnikov, ki so od šestdesetih let prejšnjega stoletja do danes objavili več kot sto knjig pesmi, kar bi lahko označili za pravi ustvarjalni fenomen. Bolj kot ovrednotiti posamezne ustvarjalce sem hotela razkriti skupne silnice, saj v razvejenem pesniškem gradivu odsevajo individualne poetike, hkrati pa se izraža zorenje slovenske tržaške skupnosti. Generacijski pristop do pesniškega materiala pa vendar pokaže na nekatere izmik, zastoje in usahljivost. Vse prve povojne generacije so zastopane s poezijo. Šestdeseta leta pa ne obrodijo pesniškega peresa. Pesniški tok naenkrat presahne in za nekaj desetletij v Trstu poezija zamre. Zmanjka generacija rojenih v šestdesetih letih. Rod nenadarjenih? Površnih? Naivnih konzumistov? Utišanih? Prestrašenih? Morda!

In se zdi, da tudi mlajši rodovi ne najdejo v pesništvu svojega izražanja, kar odpira zagonetno vprašanje: je to res le stvar poezije ali gre za zastoje v sodobni družbeni konfiguraciji slovenskega Trsta, ki dopušča poetičnosti le ozke niše razvoja? Zanikanje poezije pomeni odločanje za duhovno plitvo bivanje, za ohranjanje utečenih pomenov in družbenih apriorizmov ter stagnacijo jezika. Družbena konfrontacija s poetičnostjo pomeni preboj ustaljenih besed, razkrivanje in iskanje nove pomenskosti sveta. In ne bo tu prvič zapisano, da rod brez poezije izbira pot usihanja.

Lahko bi zadevo klepsidrasto obrnili in se vprašali, zakaj slovenski jezik v Trstu izgublja pesniško moč. Mogoče mu nenehno razčlenjevanje jezika in istovetenje spremembe s slabšalnimi elementi jemlje ustvarjalni naboj. V nostalgičnem sklicevanju na izgubljeno čistost presahnejo izviri ustvarjalnosti. Strah pred izgubo spremeni jezik v železo okovano kletko in poezija je v njej kot Rilkejev črni panter, obsojena na nesvobodo.

In vendar okoli nas nastaja poezija, ki nakazuje drugačen odnos do jezika. Pesniki eksperimentirajo z jezikom in ustvarjajo babilonske zmešnjave, drzne večjezične verzne kombinacije, ki ne poškodujejo njihove narodne identitete. Koprski pesnik mlajše generacije Karlo Hmeljak je s pesniško zbirko *Krčrk* pritegnil bralce predvsem z inovativno poetiko, v kateri sobivajo različni jeziki. Včasih se odloči za izvirne zapise, včasih za prevode,

vnaša posamezne besede ali cele verze v drugih jezikih. Vnosi potrjujejo zalezovanje sproščene jezikovne izkušnje, ki dopušča prehajanje misli iz enega jezika v drugega, čeprav verzi v drugih jezikih nikoli ne prevzamejo vodilne vloge, pač pa so del izjavljalske strategije, delujejo le kot povezovalni delci, pomenske napovedi ali vsebinski povzetki in so povsem integrirani v slovenski jezik.

Jože Horvat: Knjiga seveda prinaša tržaško poezijo “za odrasle”. Se boste lotili tudi interpretacij poezije za otroke in mladino, ki je za nekatere pisce v tej knjigi zelo značilna, pa tudi sicer je na Tržaškem ni malo. In če tu ne izhaja nobena revija za literaturo, izhajata vsaj dve za otroško oziroma mladinsko literaturo.

Vilma Purič: O čem bom še pisala, ne vem. Ne razmišljam preveč naprej. Odločam se sproti, po navadi zjutraj, čez dan nekaj nastane, zvečer odvržem ali shranim.

Jože Horvat: Ustaviva se pri vašem drugem romanu *Brez zime* (Mladika, 2012). Včasih je za avtorja po dobrem in uspešnem prvencu prehod k drugemu delu – recimo k romanu – problem. Kako je vam uspel ta prehod? Iz enega tematskega polja ste stopili v povsem novega.

Vilma Purič: Romanesknii pripovedi doživljam kot dvojčka, vsebina se giblje znotraj razsežnosti bolečine, refleksija zajema različno uresničitev človeške bede. V besedilu *Burjin čas* vse hudo prihaja iz družbenopolitičnega prostora, zlo se sproži in postane neobvladljivo kolesje, ki zmelje še tako plemenito bitje, prinaša izgubo, strtost, uničuje življenje, z ustrahovanjem odvzema človeku dostojanstvo. V romanu *Brez zime* pa vzklije nelagodje v intimnosti glavne junakinje, nekje v notranjosti se izleže ličinka, ki se zasadi v telo, ga zasušnji, oblega čustvenost, si prisvoji doživetja, usmerja čustva, postane edina možnost gibanja in vodi v pogubo. V obeh romanih se pojavi tržaški urbani prostor, ki je nestrpen in krut do neprilagojenih, izključi nadležne, odstranjuje žuželke iz mestnih vrtov, urbana kultura je neizprosna do drugačnih.

Jože Horvat: V jezikovnem pogledu se pripoved zdi bolj ali manj zvesta jeziku *Burjinega časa*, toda v vsebinskem... precej zahtevnejša. Preprosto rečeno, zgodba o notranjem življenju osrednje figure Lane, intelektualke (tudi pesnice), ki čedalje bolj čuti stisko pri doživljanju svojega družinskega okolja in vsakdanjika, dokler ne zazna, da se preobraža

v metulja in pristane v zdravilišču. Je njena stiska posledica ustvarjalnega gona v človeku, ki ga lahko potisne v razkroj? (Vendar se zgodba ne konča pesimistično, nasprotno ...)

Vilma Purič: Lana je lepota, ki naenkrat nima več prostora na sliki. Najlepša je v svetlikajočem, rdečem, oprijetem... V resnici je ujetnica, uročena v svojem individualnem prostoru, v njej se širi primanjkljaj lastne izbire, nikakor ne more podreti lastnih nazorov o bivanju in sprostiti osvežujočega toka domišljije in ustvarjanja. Vse, kar se mora zgoditi, je v njej že naslikano. Oklepa se tistega, kar bi moralo biti. Vse, kar doživi, izhaja iz že predefinirane sheme. Nikjer ni ustvarjalne kretnje, s katero človek z užitkom gradi svojo eksistenco. Zato so vsa njena doživetja nepopolna, vedno je neki manko. Vsaka slika, aplicirana na življenje, se okruši in izgubi harmonično usklajenost. Nikoli ne ustreza pričakovanju. Tako se v potovanje s prijateljico vsilijo moreče sanje, v odnos s hčerko vdre neutolažljiv jok, v vizijo službenega dne prodre podaljšani delovni urnik. Ravno ti okruški, ki so sami po sebi malenkostni, ustvarjajo v glavni junakinji prostor strahu, ki se iz dneva v dan veča, da čas, ki je še pred njo, postane negotov. Dimitrijeva ljubezen, čeprav izjemna, ne more biti odrešujoča, materinstvo je ne spremeni, iskreno prijateljstvo je tudi ne prepriča, prav tako nemočno je ustvarjanje, tudi zdravljenje je neučinkovito in Lana propada pred materinimi ljubečimi očmi.

Jože Horvat: Lanino notranje življenje opisujete skrbno in natančno – mestoma me spominja na skrb, s katero ste analizirali poezijo “pod lečo”. V kolikšni meri dopuščate epski element v svoje pripovedi (saj ste tudi v prvi knjigi podajali globlje uvide v duše ženskih likov)?

Vilma Purič: V obeh romanah prevladujejo portreti prikrajšanih žensk, ki živijo nepopolno in prilagojeno. V *Burji* so to ženske, ki jim svoboda jemlje ne le fašistična raznarodovalna politika, temveč tudi družbena ozkost, ki potiska žensko na obrobje. Prisiljene so v dvojni molk in v nezrekanje svojega, vsakodnevni boj za preživetje narekuje sprejemanje kompromisov. Zato v treznosti nikoli ne govorijo resnic, temveč pristajajo na prilagojena stanja: tako prihajajo sosede z razumevanjem in tolažbo k Brinini materi, ki je spet vzela k sebi nezanesljivega moža.

Roman *Brez zime* je postavljen v modernejši čas. Lana živi v obdobju emancipiranih žensk, ki se uveljavljajo v družini in v javnosti, se preizkušajo v novih poklicih in so uspešne. Razpolagajo z izbirami in jih udejanjajo. Uveljavljanje jim daje življenjski zagon, vendar zahteva

dograjeno samopodobo, sposobnost odločanja in izbire. V odnosu do sebe je Lana neizprosna, zahteva po svobodnem bivanju je v njej celostna.

Jože Horvat: V prvem romanu je bila zunanja "kulisa" dogajanja živa narava, zdaj je to mestni ambient. Kot v prvem ste tudi v drugem posvetili ambientu veliko pozornosti. Kaj vam je avtorsko bliže: doživljanje pokrajine ali urbanega okolja z morjem?

Vilma Purič: V obeh prostorih preživljam svoj vsakdan. V romanu *Burjin čas* sem skušala razmišljati o odnosu med človekom in prostorom. Danes ugotavljamo izključitev prostora iz obsega bivanja, človek živi mimo okolja, v katerem preživlja svoj vsakdan, izključil je prostor iz svojega miselnega procesa, oglušel in se pognal nadenj, v vznemirjenost vseмирja. Doživljanje podeželskega prostora in urbanega sveta se je poistovetilo, vaščani in meščani živijo na podoben način. Toda v frenezijah vsakdana so še slišne povezave z nekaterimi prostorskimi elementi. Ko zapiha burja čez borov gozd in zapoje ob vogalih kamnitih hiš na vasi, se ušesom odprejo vrata v zagonetko žvižga, ki odpiha pomiritve, razmeče ustaljene postavke in zahteva od posameznika, da na novo nastavi dan. Gibanje kraške narave nam ponuja tisto bivanje, ki je še vezano na cikličnost, narava se rojeva in odmira, prenavlja in stagnira, diha onkraj utilitarističnih dimenzij.

Tržaški mestni prostor pomirja s svojo statičnostjo. Je nalepljena slika pod kraškim amfiteatrom. In je vir navdiha. Je lepa slika naličenih palač ob nabrežju. Vendar svetlo spodbijajo podobe varljivosti bivanja. Mesto v zalivu ustvarja iluzijo harmonije in veselja z ulicami, obrnjenimi proti morju, pritegne z vonjem po soli in očara z ladjami v pristanu. Olepšano sliko razdirajo torej vsakdanje zgodbe ljudi, ki se zapletajo v zagonetne zanke zgodovine, verjamejo predsodkom, doživljajo razočaranja in izgube. Drobne usode spodbijajo uveljavljeno prepričanje, da morje prebivalcem obmorskih krajev ponuja pridih širine, da odgovarja na težka vprašanja in osvobaja od zavezanosti.

Danes je Trst spodbuden kraj in varno mesto, ki dopušča povezave med različnimi in uživa ob mnogostranskosti.

Jože Horvat: Za bralca je zanimivo, da slovenska zgodba sicer poteka v italijanskem okolju, tj. v Trstu, toda pri tem ni izpostavljenih nobenih nasprotij glede nacionalnih razlik. Nekaj ironične distance morda kdo začuti do prodajalca ali prodajalke v trgovini, v kateri Lanina prijateljica pomerja poročno obleko, a to ne na račun druge nacionalnosti ... Je takšna situacija realno stanje povsod v realnosti?

Vilma Purič: Seveda je. Razmišljanje o narodni pripadnosti in pomenu jezika, zgodovinski spomin, družinske zgodbe so pomembni temelji za človeka, toda ne zajemajo vseh segmentov dneva in vseh trenutkov bivanja. V sprotnosti pridejo do izraza hitra odzivnost, veselje, smeh, nelagodje, potreba, nezavedno menjavanje jezikovnega koda. Predvsem pa medsebojnost med sobivajočimi.

Jože Horvat: Kako sicer v vsakdanjem življenju – tudi kot profesorica na slovenski šoli – čutite sožitje dveh etnij? In ideološko oziroma politično razdvojenost tako imenovane slovenske skupnosti? Kako je ta zavzeta za svojo ohranitev, razvidno v ogledalu slovenskega šolstva in kulture?

Vilma Purič: Mladi živijo v svetu, ki jih ne sprejema s prijaznostjo, ponuja jim veliko možnosti, hkrati pa od njih zahteva veliko mero prilagoditve in ne daje zagotovil. Njihov vsakdan je oddaljen od pričakovanj odraslih, živijo drugače, razmišljajo mrežasto, linearno razlaganje sveta in kronološka zaporedja jih dolgočasijo, prav tako tuje so jim vzročno-posledične predstave, ki se jih mi oklepamo in jim prisojamo celovitost. Potrebujemo pa povezave, preseganje mej, podiranje robov, gledanje prek časa in prostora. Kot šolnica rada ponujam vsebine, za katere mislim in upam, da širijo njihovo zavest, da sprožajo v njih razmišljanje, ki jih usmerja v svobodno odločanje in samostojno izbiranje. Mladi so nas že prerasli, so že drugje. Njihova prihodnost je zaznamovana s hitrimi premiki in spremembami. Vprašanje je, ali jim res nudimo orodje, s katerim bodo uspeli nadgrajevati svoj odnos do slovenskega jezika, tudi če bodo daleč od rodnege mesta.